

**CEMÂLÎ İSHÂK b. MEHMED el-KARAMÂNÎ:
HAYÂTI VE ESERLERİ***

Mehmet Sait TOPRAK**

ÖZET

Bu çalışma, öncelikle, XV. yüzyılın başlarında doğan ve aynı yüzyılın son çeyreğinde vefat eden ve Cemâlî nisbesinden ötürü hakkında pek çok kaynakta dağınık ve ihtilâflı bilgiler bulunan Cemâlî İshâk b. Mehmed el-Karamânî'nin hayâtı ve eserlerini tanıtmayı hedeflemektedir. Mutasavvıf şahsiyeti yanında; hadisten de behre almış Cemâlî, tasavvuf, şiir, belağat ve hadisle ilgili eserler te'lif etmiştir. Ne var ki, hayatı hakkındaki ihtilâflı ve yanlış bilgilerden olsa gerek, eserleri hakkettiği ilgiye mazhar olamamıştır. Bu amaçla, biz, Osmanlı İmparatorluğu'nun ihtişâmlı dönemlerini idrak etmiş olan Cemâlî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili kapalı ve ihtilâflı hususları –bir parça da olsa- aydınlatacak bu çalışmayı yapmaya karar verdik.

Anahtar Kelimeler: Hadîs, mutasavvıf, Cemâlî, Halvetî.

**CEMÂLÎ İSHÂQ B. MEHMED AL-QARAMÂNÎ :
HIS LIFE AND WORKS**

ABSTRACT

In the first place the aim of this study is to introduce the life and works of DJamâlî Ihsaq b. Mehmed al-Qaramanî who was born in the beginning of XVth century and died in the end of the same century. There are many scattered and disordered knowledge in the literature about him. In the side of his Sufi personality Cemali studied hadith and he wrote boks about sufism, poem, eloquence and hadith. Unfortunately, because of disordered and wrong kowledge of his life, his studies are not well known as required. Therefore we have decided to make clear the points which are not clear and disordered about the life and studies of Cemali, the person that perceived the Magnificent (Clasical) Ottoman Period.

Key Words: Hadith, Mystic, Djamalî, Khalvatî.

* Bu çalışma, tarafımızdan 2000 yılında "Hadisleri Bakımından "Risâle fî Etvâr'is-Sülûk" (Cemâlî el-Karamânî)" adıyla Prof. Dr. Ali Yardım'ın danışmanlığında yapılmış yüksek lisans tezinden faydalanılarak kaleme alınmıştır.

** Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi : sait.toprak@deu.edu.tr

I. HAYATI

A. Doğum Yeri

Cemâlî'nin hayâtından bahseden kaynakların neredeyse tamamı, onun doğum yeri ve târihi hakkında kesin bir bilgi sunmamaktadır. Üstelik bu konuyu inceleyen kaynaklarda yer alan bilgiler, aynı zamanda birbirileriyle çelişmektedir. Bu mesele hakkında tutarlı bir sonuca ulaşmak için, bütün kaynakların araştırılması ve en sahîh olanının tesbit edilmesi gerekmektedir. Bu da, ancak Cemâlî'nin eserlerinin bizzat ele alınıp, onlardan elde edilen ipuçlarının takip edilmesi ve onun hakkında söylenenlerin bir bütün hâlinde incelenmesiyle mümkün olabilir. İmdi, Cemâlî hakkında söylenenleri incelemeye geçelim:

Latîfî, onun hakkında “ya Karamânî veyâ Bursevîdür, vatan-i aslîsinde ihtilâf vardır, Sultân Mehmed devrinde gelmişdir, Sultân Bâyezid devrinin sonlarında fevt olmuşdur” der ¹. **Riyâzî** ², **Kafzâde** ³ ve **Sehî Bey** ⁴, **Cemâlî**'nin *Bursalı* olduğunu söyleyerek, ihtilâflı olan doğum yerini daha da içinden çıkılmaz hâle getirmişlerdir⁵. **Mehmed Süreyya** ise, -muhtemelen **Sehî**'den naklen, “Karamânliüdür” der ⁶.

Şemseddîn Sâmî ⁷, **Fâik Reşâd** ⁸, *Türk Edebiyatı Nümûneleri* adlı eserin yazarları ⁹ ve **Nâil Tuman**¹⁰, in da -kuvvetli bir ihtimâle- **Latîfî**'nin *Tezki-*

¹ Latîfî, *Tezkire-i Latîfî*, s.121; Mustafa İsen, *Latîfî Tezkiresi*, s.146.

² Mehmed Riyâzî, *Riyâzî'ş-Şu'ârâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü 765, vr. 57.

³ Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr*, Millet Kütüphanesi 1325 vr. 70.

⁴ Günay Kut, *The Tezkire by Sehi Beg*, s. 274.

⁵ Cemâlî'ye, “*Bursalıdır*” denilmesinin sebebi, büyük ihtimâle; Bursa'da yaşamasından kaynaklanmaktadır. Hattâ şâirin Bursa'da bâzi eserlere kitâbe yazmış olması, bu düşünceyi daha da güçlendirmektedir. Meselâ “*Selçuk Hatûn Sultân'ın Bursa'ya bir saat mesâfede yaptırdığı Mihraplı Köprü'nün mihrâbı üzerindeki manzûme ile, Karaca Paşa'nın kızının yaptırdığı Ulu Câmî yanında bulunan mektebin kapısındaki kitâbe Cemâlî'nindir*” Ahmed Tevfik, “*Selçuk Sultan Hatûn*” s. 957, TMO., nr.15, İstanbul 1328; Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsvrev ü Şîrîn'i*, s.166.

⁶ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, II, 85.

⁷ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, II, 1833.

⁸ Fâik Reşâd, *Târîh-i Edebiyat-ı Osmâniyye*, I, 220.

re'sinden naklederek, **Cemâlî**'nin *Karamânlı* ya da *Bursalı* olduğunu ifâde etmişlerdir. **Bursalı Mehmed Tâhir**¹¹, şiiirlerinden dolayı, **Cemâlî**'nin *Karamânlı* olabileceğini söyler. **Saâdettin Nüzhet** ise, **Bursalı**'yı bu husûsta eleştirerek “*Bursa’da muhtelif kitâbeleri bulunduğu için bu şâiri Bursalı olarak göstermek daha doğru olur sanıyorum*” der ve **Cemâlî**'nin *Bursalı* olduğunu iddiâ eder¹².

Faruk Kadri Timurtaş, **Cemâlî**'nin, **Şeyhî**'nin *Hüsrev ü Şîrîn*'ine yazdığı *Zeyl*'in başlığından hareketle, memleketini tesbîte çalışır. Çünkü *Zeyl*'in başlığında **Cemâlî**'nin dedesinin “*Şeyh Ahmed-i Tercümânî'l-Akşehrî*”¹³ olduğu yazılıdır. Bu durumla ilgili olarak **Faruk K. Timurtaş** makâlesinde **Cemâlî**'nin memleketiyle ilgili şu bilgileri verir: “*Paris'te Bibliothèque Nationale'deki Hüsrev ü Şîrîn nüshalarından birinde, Akşehrî yerine Aksarâyî kelimesi vardır. Aksaray da aynı muntika içinde bulunduğundan bu fark ehemmiyetli değildir. Cemâlî'nin böylece, Aksaray'lı yahûd Akşehir'li olduğunun anlaşılması, onun hakkında Karamânlı'dır diyenleri haklı çıkarmaktadır*”¹⁴. Ancak **Timurtaş** da, 1963 ve 1980 yıllarında yayınladığı “*Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i*” adlı eserinde, **Cemâlî**'nin *Germiyân* (Kütahya)'da yetiştiğini söyler.

Agah Sırrı Levend ise, bir makâlesinde¹⁵, tezkireleri kaynak gösterecek, **Cemâlî**'nin *Karamânlı* olduğunu, *Bursalı* diyenlerin de bulunduğunu yazar.

Ansiklopedilere gelince, bunlarda, **Cemâlî** hakkında yeterli ve sağlıklı bilgi bulmak güçtür. Meselâ, *İslâm Ansiklopedisi*'nin İngilizce ve Türkçe baskılarında, **Cemâlî** ile ilgili madde yoktur. Ancak bu ansiklopedide **Şey-**

⁹ Hıfzı Tevfik- Hamâmîzâde İhsân- Hasan Âlî, *Türk Edebiyatı Numûneleri*, s. 273.

¹⁰ Tanju Besen. *Tuhfe-i Nâilî* (AÜDTCF. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü) “Yayınlanmamış lisans tezi” s. 184-185.

¹¹ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 66-67.

¹² Saâdettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, III, 979.

¹³ Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i*, s.165, asıl metin için ayrıca bkz. s. 264.

¹⁴ Faruk K. Timurtaş, “*Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri*”, *TDED*, IV, 193.

¹⁵ Agâh Sırrı Levend, “*Fâtih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı*”, *Türk Dili Dergisi*, II, Sayı: 20, s.503.

hî'den söz edilirken, dolaylı olarak Cemâlî'den bahsedilir. Cemâlî hakkında, Ansiklopedilerin verdiği bilgilerin, hem yetersiz, hem de hatâlarla dolu olduğu dikkati çekmektedir¹⁶.

Şurası bir gerçektir ki; tezkirelerin dışında bu konuyu ele alan eserlerin çoğu, ya bu tezkirelerdeki bilgileri –yanlış da olsa- olduğu gibi istinsâh etmişler, ya da âlimin Karamânî lâkabından dolayı, Karamânî olduğu hususunda kanâat bildirmişlerdir.

Tezkîre müelliflerinin, Cemâlî'nin Karamânî olduğu yolundaki değerlendirmeleri, Karaman'ın bir genel, bir de özel anlamının olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü genel anlamda, Karamanoğulları'nın egemenliği altında bulunmuş bölgelere, uzun bir süre, Karaman ili denilmiştir. Daha sonraları ise, bu kelime; Lârende kasabasının ismi olarak kullanılmıştır. Kanâatimce, tezkirecilerin de bu kelimeyi kullanışı, daha çok, genel anlam doğrultusunda olmuştur. Bu duruma göre, herhangi bir kasaba ya da şehir belirtilmediği hâllerde, Karaman, şâir için doğum veyâ yerleşme yeri olarak tesbît edilen geniş bir coğrafî bölge adı olur. Meseleye bir de bu açıdan bakılması, karışıklığın ortaya çıkışının kaynağını aydınlatacaktır.

Bu araştırmaların neticesi olarak diyebiliriz ki; onun pek çok eserde Karamanî olarak (Karamânî) zikredilmesi ve hâsseten dedesinin de Akşehrî ya da Aksarâyî diye anılması, bizi, bu noktada, onun Karamanî olduğu hususunda desteklemektedir. Buna göre, Cemâlî, Karamân'da doğup, Kütahya'da dayısı Şeyhî yanında yetişmiş ve hayatının geri kalan kısmını İstanbul'da geçirmiş olduğu söylenebilir.

B. Doğum Târîhi

Cemâlî'nin doğum târihi hakkında kesin bir bilgiye sâhip değiliz. Ancak bâzı târihî verilerden yararlanarak onun doğum târihini yaklaşık olarak tesbît edebiliyoruz. Cemâlî'nin, Şeyhî'nin ölümünde (832/1428) genç olduğu ve henüz Cemâlî mahlasını almadığı açıktır. Bu durum, onun, Şeyhî'nin

¹⁶ Bu durumun tahkîki için bkz. *İstanbul Ansiklopedisi*; İbrahîm Alâattin, *Meşhûr Adamlar*; Murat Uraz, *Türk Edip ve Şâirleri*; *Meydan Larousse*; Nihâd Sâmi Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, I, 470.

Hüsrev ü Şîrîn'ine yazdığı zeylin başındaki ibârede gâyet açık bir şekilde yer alır¹⁷. Burada, adının **Bâyezîd** olduğu görülür.

Saâdettin Nüzhet, Cemâlî'nin, 850 (1446)'de "*Gülşen-i 'Uşşâk*" adlı bir eser yazarak onu, **II. Murâd**'a sunduğunu; "*Miftâhu'l-Ferec*" isimli bir mesnevî vücûda getirerek, onu da 860 (1455-6)'da **Sultân Fâtih**'e takdîm ettiğini ve bundan da şâirin 824 (1421)'de hükümdâr olan **II. Murâd** zamanında doğduğunu ve böylece, ilk eserini kuvvetli bir ihtimâlle **II. Murâd**'a sunduğunu söyler¹⁸. **Nüzhet**'in bu tesbîtleri, târihî olarak pek de isâbetli görünmemektedir. Çünkü **Cemâlî**, ilk olarak **Şeyhî**'nin eserine bir zeyil yazdığına ve ilk mesnevîsini de 850 (1446)'de kaleme aldığına göre **Çelebi Mehmed** devrinde ve 813-815 (1410-1412) yılları arasında dünyaya gelmesi muhtemeldir. **Saâdettin Nüzhet**'in, **II. Murâd** devrinde 824 (1421)'ten sonra doğduğunu tahmin etmesi –**Şeyhî**'nin 832 (1428)'den hemen sonra öldüğü gözönünde bulundurulursa- **Cemâlî**'nin, o sıralar henüz 8-10 yaşlarında olduğu anlamına gelir. Bu yaşlarda bir çocuğun, ustaca bir zeyl yazması ise pek mantıklı görülmemektedir. O zaman, **Cemâlî**'nin o sıralar 18-20 yaşlarında olduğu kabul edilirse; yaklaşık doğum târihi 813-815 (1410-1412) yılları arasında olduğu söylenebilir.

Cemâlî'nin *Dîvân*'ı üzerinde çalışma yapan **Çetin Derdiyok**, bu hususta şunları söyler: "*Şâirin yaşadığı döneme âit belge olarak, Dîvân'ında yer alan Fâtih Sultân Mehmed için söylenmiş kasîde ve gazelleri, örnek verebiliriz. Hattâ aşağıda yer alan kıt'ada İstanbul'un fethine târih düşürülmüştür. Kıt'anın son dizesinde yer alan harflerin ebced hesâbıyla toplamı, 857 (1453) sayısını vermektedir. Bu da hicrî takvîme göre İstanbul'un fethi târihidir.*

Hâsıl-i milk şâh u bâkî bâd

Mâh u mihreş nedîm ü sâkî bâd

¹⁷ İbâre şöyledir: "أندر وفات مؤلف كتاب شيخي رحمة الله كه بايزيد بن مصطفى بن شيخ أحمد ترجماني " (Ender vefât-ı mü'ellif-i kitâb-ı Şeyhî – rahmetü'l-lah- ki **Bâyezîd** b. Mustafâ b. Şeyh Ahmed Tercümânî el-Akşehrî nazm-kerde est= **Bâyezîd** b. Mustafâ b. Şeyh Ahmed Tercümânî el-Akşehrî'nin nazmettiği ve zeyl yazdığı Şeyhî'nin kitâbının müellifinin vefatı hakkında ...)

¹⁸ Saâdettin Nüzhet, *Türk Şâirleri*, III, 979.

Feth-i Kostantiniyye râ târîh
Kâm-i şeh iy hemîşe bâkî bâd” ¹⁹.

1446’da *Gülşen-i ‘Uşşâk* adlı mesnevîsini yazan, 1453’te *Dîvân* oluşturmaya başlayan ve 1456’da *Miftâhu’l-Ferec* mesnevîsini meydana getiren bir şâirin, bu yıllarda olgunluk dönemini yaşadığını veyâ en azından olgunluk döneminin başında olduğunu tahmîn etmek pek de güç değildir.

Ayrıca **Cemâlî**, **Şeyhî**’nin ölümünden (h.832/1428-9) hemen sonra **Şeyhî**’nin tamamlayamadığı *Hüsrev ü Şîrîn*’e bir zeyl yazmıştır. Aşağıya alınan örnek dizelerden de, bu zeylin, **Şeyhî**’nin ölümü üzerinden çok zaman geçmeden kaleme alındığı tahmîn edilebilmektedir:

“Hemân-dem irdi fermân-i İlâhî
Kazâ-yı Hakk vü emr-i pâdişâhî

.....
Bu söz irdi çü gaybî tercümândan ²⁰
Revân eyledi rûh-i Şeyhî cândan”²¹

Bunlardan da **Cemâlî**’nin **Şeyhî**’nin ölümünden kısa bir süre sonra sözkonusu zeyli yazdığı anlaşılıyor.

Ancak, şunu söylemek kanâatimce yerinde olacaktır: Yürütülen bütün bu tahmînler, kesin bir tarih bildirmemekle berâber, **Cemâlî**’nin doğumunu, yaklaşık bir târihle belirleme açısından önemlidir. Bu nedenle, onun XV. yüzyılın başlarında doğduğunu söylemenin, bir dereceye kadar doğru olacağı kanâatindeyim ²².

¹⁹ Cemâlî (Bâyezîd), *Dîvân-ı Cemâlî*, Kayahan Erimer Kitaplığı (Adana), vr. 21^b.

²⁰ Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn*’i, asıl metin s. 265-266.

²¹ Çetin Derdiyok, *Dîvân-ı Cemâlî*, (Turkish Sources Critical Edition and facsimile by İ. Çetin Derdiyok) s. 5-6.

²² *Cemâlî*’nin doğum târihini, yaklaşık 1408-1409 ya da 1410-1412 olduğunu söylemeye rağmen, bunların kesin olmadığını da söylemek durumundayız. Bize, onun doğum târihini gün, ay ve yıl olarak tesbît etmek o kadar fazla şey kazandırmaz. Ancak dönemini bilmemiz açısından önemli olduğu için, en azından yaklaşık târihi bilmek – kanâatimce- yeterli olacaktır.

C. Adı Üzerindeki Şüpheler

Eski kaynaklarımız, Cemâlî ile, XIV. asır şâirlerinden Şeyhoğlu'nu birbirine karıştırmışlardır²³. Daha önce de belirttiğimiz gibi, sözkonusu yanlışlığın Sehî'den itibâren görülmeye başlaması dikkati çekmektedir²⁴. Bu durum, Cemâlî mahlaslı pekçok âlimin olmasından kaynaklanmıştır. İleride, Cemâlî hakkındaki kaynakların değerlendirmeleri bahsinde, Cemâlî adı ve Osmanlı tarihindeki durumu hakkında bilgi vereceğimizden, burada bahis konusu etmiyoruz.

'Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü's-Şu'arâ'sının Şeyhî ile ilgili maddesinde şu bilgiler yer alır: "*Sultân Mehemed merhûm fevt olup Sultân Murâd pâdişâh-ı âlem olur. Şeyhî Hüsrev ü Şîrîn nazmına şurû' idüp dîbâcesinde zikr itdüği üzre tercümeğe meşgûl olur didükçe meclis-i Pâdişâhiye ithâf idüp 'izz-i huzûr-i Sultânîde makbûl olur. Kitâbun müsveddesün beyâza çekmedin Şeyhî'nin matla'-ı ömri makta'ına irür ve kasîde-i hayâtın şeyyâd-ı ecel şerbetiyle âhir eyler. Kitâb-ı mezkûrî hemşîrezâdesi olan Cemâlî itmâm itmişdür*"²⁵. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre, Cemâlî, Sehî'nin bildirdiğinin aksine, Şeyhî'nin erkek kardeşinin değil, kız kardeşinin oğludur.

²³ Faruk K. Timurtaş, "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri ", TDED, IV, s.189.

²⁴ Sehî Bey Tezkire'sinde (Mehmet Şükrü, Tezkire-i Sehî, s. 56; Günay Kut, The Tezkire by Sehi Beg, s. 274) "*Karamânîdür, hoş tab', hâssa me'ânîye mâlik kimsedür. Gazeliyâtı pâk ve kendüsü hûb idrâkdür*" der. Burada Sehî'nin verdiği bilgi diğer tezkirelerdeki ve kaynaklardaki bilgilerden farklı değildir. Ancak aynı tezkirenin Şeyhoğlu maddesinde, aslında Cemâlî'ye âit olması gereken "*Merhûm Şeyhî'nin biraderzâdesidür... Şeyhî'nin vefâtından sonra Hüsrev ü Şîrîn'i itmâma yetişdürüb beyâza bu çıkarmüşdür. Şeyhî sözlerinden fark olmaz*" bu ifâde Şeyhoğlu'na yakıştırılmıştır. Oysa eldeki târihî veriler, Şeyhoğlu'nun 832'den önce yânî Şeyhî'den önce öldüğünü gösteriyor. Bu durumda da, onun, Şeyhî'ye zeyl yazması imkânsızdır. Üstelik XV. yüzyıl şâirlerinden Hafıboğlu'nun 812 (1409)'de bitirdiği Bahru'l-Hakâik ve 817 (1414)'de yazdığı Letâifnâme'sinde, kendilerine yetişip göremediği şâirler arasında Şeyhoğlu'nu da zikretmesi, onun Şeyhî'nin eserine zeyl yazmasını târihî açıdan hayli güç kılmaktadır.

²⁵ G. M. Meredith Owens, Meşâ'irü's-Şu'arâ or Tezkere of 'Âşık Çelebi, vr. 254^a; benzer bilgi için bkz. Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ, I, 530.

Bu bahsi daha fazla uzatmadan, **Cemâlî**'nin asıl adı **Bâyezîd** olup daha sonra **Cemâlî** mahlasını aldığını belirtmekle bitirelim. Bunu da, biz, **Şeyhî**'nin **Hüsrev ü Şîrîn**'ine yazdığı zeylin başlığından anlıyoruz. Adı geçen Zeyl'in başlığı şöyledir:

[أندر وفات مؤلف كتاب شيخى رحمة الله كه بايزيد بن مصطفى بن شيخ أحمد ترجماني الأقسهري نظم کرده و در ذیل کتاب کرده است]

“Ender vefât-ı müellif-i kitâb-ı Şeyhî -rahmetüllah- ki Bâyezîd b. Mustafâ b. Şeyh Ahmed Tercümânî el-Akşehrî nazm-kerde ve der zeyl-i kitâb kerde est”.

D. Tarîkatı

Cemâlî'nin, başından beri, söz etmediğimiz pek çok yönü var. Bunları, burada özet olarak vermek bile güç olur. Çünkü araştırmamızın bu yöne de girmesi, (konunun dağılmasına sebep olacağından), daha farklı konuların ele alınması ve çalışmanın sınırlarını aşması gibi sorunlar doğmasına sebep olacaktır. Ancak müellifi biraz daha tanımak amacıyla bu yönünü de-sahanın uzmanlarını da rahatsız etmeden- bir nebze ele almak isteriz.

Cemâlî, kendisi *Halvetî*²⁶ tarikatına bağlı **Şeyh Habîb Karamânî**'nin halifesidir. *Halvetîlik* içerisinde **Habîb Karamânî** şûbesi olarak bilinen bu kol, Anadolu'ya **Yahya Şîrvânî**'nin ileri gelen halîfelerinden **Molla Habîb Karamânî** (ö. 902/1496-1497) vasıtasıyla yayılmıştır. **Molla Habîb**, *Karman*'dan *Aydın*'a, *Aydın*'dan *Rum* vilâyetine (*Amasya*, *Sivas havâlisi*), ora-

²⁶ **Halvetîlik**: XVI. asırda Anadolu'da faâliyet gösteren sünnî tarîkatlerin en etkilisi, Halvetiyye Tarîkatı'dır. **Ebû 'Abdullah Sirâceddîn Ömer b. Ekmelüddîn Lahcî Halvetî** (ö. 750/1349 veyâ 800/1397) tarafından *İran*'da kurulân bu tarîkat, değişik bölgelere dağılan halîfeleri vasıtasıyla pek geniş bir muhîte yayılmış ve zamanla tarîkatler içinde en fazla şûbe ve kola sâhip bulunan bir tarîkat hüviyetini kazanmıştır. Halvetîliğin *Anadolu*'ya yayılışı ise, daha ziyâde **Seyyid Yahya Şîrvânî**'nin (ö. 869/1410) silsilesinden geldikleri görülmektedir... Halvetîliğin herhangi bir kola nisbet edilmeyen ve şeyhleri dahî belirtilmeyen bir şubesinin bile olduğundan söz edilir.

dan *Ankara*'ya geçerek Anadolu'nun birçok muhîtinini dolaşmış, bu arada *Bayrâmî*, *Nakşî* ve *Zeynî* şeyhleriyle görüşmüştür...²⁷.

O, döneminin sadrazamlarından olan **Pîrî Mehmed Paşa** (ö. 939 /1532-33)'nın yoğun ilgisini ve desteğini görmüştür. **Pîrî Mehmed Paşa**, inşâ ettiği tekke ve zâviyelerle sûfilere olan muhabbetini perçinleyen bir şahsiyettir... "Halvetiye şeyhlerinden amcası **Cemâl Halîfe** (*Cemâleddîn İshâk Karamânî*, ö. 933/1526-27) adına *İstanbul*'da; biri *Zeyrek*, diğeri de *Fâtih*'de olmak üzere iki zâviye yaptırmıştır... *Zeyrek*'de bulunan zâviye *Soğukkuyu Câmii* diye de geçer. Onun, *Fâtih*'de yaptırdığı tekke ise, daha sonra *Koruk* (veyâ *Koruklu*) *Tekkesi* diye anılır. Ayrıca **Cemâl Halîfe** için bir tekke de, *Sütlüce*'de Bâbü's-saâde ağası **Mahmûd Ağa** (ö. 957/1550) tarafından yaptırılmıştır"²⁸.

Şunu da dile getirmeliyim ki; Cemâlî, döneminin tarîkatlarını ve tasavvuf anlayışını hayli ağır bir dille eleştirmiştir. O, âdetâ günümüzün kritiğini yapmaktadır: "*Zamâne şeyhine i'timâd idüb nakdi nesîeye virmeysesüz ve meçhûlunuz olan yola me'mûnü'l-hâl olmayanlar delâletiyle girmeyesüz. Ehl-i tasavvuf zamânımızda azdür ve bu 'asırda tasavvuftan dem uranların kesîrinin kâr u bârı ilhâd hevâsında pervâzdır. Tevhîd ve ilhâd beynini tefrîka kâdir mürşid bulmak gâyet de müşkil ve şimdiki hurka-pûşlar sohbeti hirâş-ı cân ve dildir. Eger dâ'ibe-i tasavvuf galebe iderse zâhir ve bâtını şer'a muvâfık mürşide irâde gösteresüz ve ser-i mû şer'-i mutahhara muhâlif vaz' olandan perhîz ve ictinâb eyliyesüz ki tekmîl-i tarîkat şerî'ata ittîbâ' ve hevâcis-i nefsâniyyeden inkitâ' ile olur"*²⁹.

Aslında, burada, bizi şaşırtan en önemli nokta, **Cemâlî**'nin XVI. yüzyılda böyle bir yargıda bulunmuş olmasıdır. Bu da tasavvufî anlayışın bozulma sürecini belirleme açısından hayli önemlidir. Ancak şunu da dillendirmeden geçemeyeceğim; Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasını göz önünde bulunduracak olursak: "Ahîyân-ı Rûm, Gâziyân-ı Rûm, Abdâlân-ı Rûm ve Bâcıyân-ı Rûm ile Alp-gâzileri adı verilen teşkilât mensûpları, **Anadolu**'yu

²⁷ Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, *XVI. Asırda Anadolu'da Tasavvuf*, (basılmamış doktora tezi), s. 19-24.

²⁸ Reşat Öngören, *a.g.e*, s. 250.

²⁹ Hocâ Sadeddîn, *Tâcü't-Tevârîh*, I, 596-597.

mânevî yapısıyla Türkleştiren unsurlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. Zaten, mutasavvıf dervişler de, bütünüyle bu fonksiyonu yerine getirmişlerdir. Sosyal hayatın içinde halkın kültür hamurunu yoğuran bu gruplar, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslâmlaşmasında geri kalmayan hizmetleri ile ön safta yer almışlardır”³⁰.

Yukarıda yaptığımız tenkîdler, tasavvufî faaliyetlerin Anadolu'daki eşsiz yerini gölgelendirmek için değil, durumu tesbît açısından yapılmıştır. Türkler'in tasavvuf anlayışı “*Alp-Eren*” şeklinde tezâhür etmiş, hiçbir zaman dervişleri tekkelere kapatmamıştır³¹.

E. Ölüm Târihi

Cemâli'nin doğum târihini, yukarıda yaklaşık olarak tesbit etmiştik. Bu târihi, onun eserlerinden hareketle belirlemiştik. Aynı şekilde, ölüm târihini de, hem eserlerinin, hem de kaynakların bize aktardığı târihî belge ve bilgileri kullanarak yaklaşık bir rakam olarak tesbît ettik. Çünkü, ölüm târihini zikreden tek eserin bile bir kaç yerinde farklı târihler verilmektedir³².

³⁰ Mehmet Şeker, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, s. 11-12.

³¹ Bu durumu Mehmet Şeker, eserinde şöyle dile getirir: “*Anadolu Türkleri'nden dinî duygularla, kahramanlık hislerinin son derece yüksek ve galeyân hâlinde olduğunu görüyoruz. Çoklukla, tasavvufî şekiller altında beliren bu dinî hisler, hiç bir zaman Anadolu Türkleri'ni tekkelere yahud mescidlere kapayarak sosyal bünyeyi felce uğratacak bir mâhiyetde olamazdı...*” Mehmet Şeker, *a.g.e.* s. 113.

³² Mesela, Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* adlı eserinde **Cemâli**'yi dört yerde bahis konusu etmesine rağmen, ikisinde aynı târihi (930/1523) vermiş, diğer iki yerden birisinde 933/1526, birisinde de 934 / 1527 olarak vermiştir (Bkz. I, s. 189; I, s. 445; I, s. 503; I, s. 846). Yazarın ölüm târihini veren diğer kaynakları şöyle sıralayabiliriz: 1. Brockelmann, *Geschichte der Arabisch Litteratur* (GAL), II, s. 557'de **Cemâli**'nin ölüm târihi 930 (1523) olarak verilmiştir. 2. Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, II, s. 236'da 930. 3. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, s. 85'te ölümü hakkında “Evâhir-i devri Sultân Bâyezîd Hân-ı Sâni'de fevt oldu” der. Bu da yaklaşık olarak 918 (1512)'e tekâbül eder. 4. Şemseddîn Sami, *Kâmus'ul-A'lâm*, II, s. 1833'de “Sultân Bâyezîd devrinde vefât etmiştir” der. 5. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 66'da, onun rihleti hakkında “Mâte zübdet'ül-evliyâ mısra'mın delâlet ettiği 923 (1517) târihidir” der. 6. Mecdî, *Hadâik*, s. 372'de “Vefâtını mâte zübdet'ül-evliyâyâ târih düşürüldüğünü” söyler. Saydığımız bu eserlerin dışındaki pek çok eserde **Cemâli**'nin ölüm târihi hakkında bilgi bulmak mümkündür. Ancak,

Fuâd Köprülü, **Cemâlî**'nin *Bursa*'da 870 (1465)'te yaşadığını ve hattâ o târihlerde ona ait bir manzûm kitâbe metninin olduğunu söyler³³. Bu kayıd, onun 870 (1465)'lerde *Bursa*'da yaşadığını ve belki bir kaç yılını burada geçirdiğini gösterir. Ayrıca, biz, **Cemâlî**'nin bu târihten sonra da yaşadığını, **Fâti**h'le birlikte Arnavutluk Seferi(1478)'ne katıldığını ve yaşlı olduğunu *Dîvân*'ından öğrenmekteyiz. O, eserinde bu durumu şu beyitle dile getirir:

“K’arnavud iline sefer itdüm

Pâdişah gidicek bile gîtdüm

.....

İki aylık yarag ile gîtdüm

Gör ki gafille ben bana nitdüm

.....

Yumrı taşı baş idemez yassı

Son peşimanlığ eylemez assı

Seferi çünkü ihtiyâr itdüm”.

Bu beyitte onun bu sefer esnâsında yaşlı ve hasta olduğunu ve sefere katılamayacak kadar acz içinde olduğunu öğreniyoruz. Bundan da, onun bu târihten sonra pek uzun bir ömür yaşamadığı sonucunu çıkarabiliriz. Daha önce tesbît ettiğimiz doğum târihini göz önünde bulundurursak, onun bu seferde 70 yaşlarında olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, biz **Cemâlî**'nin bu târihten sonra yaşayıp yaşamadığını kesin olarak bilmiyoruz. Yalnız, uzun bir süre de yaşamadığını tahmin ediyoruz. Zîrâ, bu târihten sonra onun yaşadığına dâir herhangi bir târihî belgeyi tesbit edemedik.

Maamafih, onun ölüm târihi için de kesin bir şey söyleme imkanına sahip değiliz. Yalnız, **Latîfî**, **Riyâzî** ve **Kâfzâde** ile **Fâizî** tezkirelerinde onun *“Sultân Bâyezîd döneminin sonuna kadar yaşadığı”* kayıtları yer alır. Daha sonra da *Kâmus’ul-A’lâm*, *Sicilli Osmânî*, *Türk Edebiyatı Numûneleri*, *Türk Şâirleri*, *Tuhfe-i Nâili* ve *Dîvân Edebiyatı Antolojisi*³⁴ gibi kaynaklar tezki-

biz, onları buraya alma gereğini duymadık.

³³ M. Fuâd Köprülü, *Türk Edebiyatı Târîhi*, s. 354, 366.

³⁴ Daha önce bu kaynakların yerleri belirtildiği için tekrâr edilmemiştir.

relerden aynı bilgileri alıp nakletmişlerdir. Sâdece **Mehmet Tahir**, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde “*Sultân Bayezîd devrine kadar yaşamıştır*” diyerek bize, **Cemâlî**'nin **Sultân Bâyezîd** devrinin başlarına kadar yaşadığını düşündürecek yolda bilgi vermektedir. Eğer, tezkirelerin dediği yönde, ölüm târihini belirlersek; o zaman bu târihin 1510-1512 olması gerekir. Bu da, Cemâlî'nin 100 yaşlarında iken öldüğü anlamına gelecektir. Halbuki **Cemâlî**'nin daha 1478'lerde katıldığı Arnavutluk Sefer'inde hasta ve yaşlı olduğunu ve bu sefere katılmaktan duyduğu pişmanlığını dile getiren sözlerini, zikretmiştik. Bu seferden sonra 30-32 yıl daha yaşamış olması mümkün gözükmemektedir. Kanâatimizce, **Cemâlî**, ya **Fâtih** devrinin sonunda ya da **II. Bâyezîd** devrinin başlarında (1481-1489) vefât etmiş olabilir. Ölüm târihini, tam bir yıl olarak kesin bir şekilde belirleyememe sıkıntısı, bizi, bu hususta daha temkinli davranmaya sevketti.

* * *

II . ESERLERİ

Cemâlî hakkında günümüze kadar, yazılmış olan bilgiler, onun hayatını ve eserlerini açığa kavuşturmak yerine, anlaşılmasını daha da güç hâle getirmiştir. Eski olsun yeni olsun, ulaşabildiğimiz bilgilerin pekçoğu, bu değerlendirmenin dışında tutulmamalıdır. Bize göre, bu bilgilerin tutarsızlığı ve uyumsuzluğu, hem yazarların titiz davranmamasından, hem de **Osmanlı** kültür hayatında köklü bir aile olan *Cemâlîler*'in bu ilim alanında icrâ ettikleri etkin rollerinden kaynaklanmaktadır.

Karşılaştığımız bu ihtilâflı bilgiler, bizi, daha ciddî bir araştırmanın yapılmasına yöneltti. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki; ne kadar titizlikle çalışılırsa çalışılsın, hatâ ve noksanların olması kaçınılmazdır.

Cemâlî İshak b. Mehmed el-Karamânî 'ye âii olduğuna kanâat getirdiğimiz eserleri, şöyle sıralayabiliriz: 1. *Risâle fî Etvâri's-Sülûk*^{35, 2.} *Şerh-i Hadîs-i Erba'în*, 3. *Miftâhu'l-Ferec*, 4. *Nevâbiğ mine's-Sarf*, 5. *Risâsetü'l*

35Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, I, s. 846'da eseri şöyle tanıtır : رسالة في أطوار السلوك ، المسمى

بأطوار السبعة للشيخ جمال الدين القرماني المتوفى سنة ٩٣٠ ثلاثين و تسعمائة

–‘Acîbe fî’s-Sanâyi ‘ ve’l-Bedâyi‘, 6. *Gülşen-i ‘Uşşâk (Hümâ ü Hümâyûn)*, 7. *Şerh-i Kasîde-i Muhrika*, 8. *Münâcât*, 9. *Vasiyyet-i Resûl*, 10. *Ramazâniyye*, 11. *Dîvân-ı Belâğat*, 12. Şeyhî’nin “*Hüsrev ü Şîrîn*”ine yazdığı 109 beyitlik *Zeyl* .

1. Risâle fî Etvâri’s-Sülûk³⁶: *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu’ndan* tesbît edilmiş olup, eserin tam ismi ve hakkında geniş mâlûmâtı, biz buradan öğrenmekteyiz. Bu eserin yazma nüshalarının en erken tarihlisi ³⁷, İzmir nüshası olarak görülüyorsa da, sözkonusu nüshanın ferâğ kaydındaki yazının metnin asıl hattından farklı yazılmış olması, bizi, bu hususta çekingen davranmaya sevketti.

A.İlk Nüsha: Risâlenin bu nüshası, İzmir Milli Kütüphanesi’nin 2016/1 numaralı demirbaşına kayıtlı bulunmaktadır³⁸. 1^b-154^b varaklar arasında yer alan bu tasavvufî risâle, nesih hatlı olup, 960 (1552)’da istinsâh edilmiştir.

Baş: رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا...والحمد لله رب العالمين حق سبحانه وتعالى به حمد
وي حدّ و ثنای بی عدّ و حضرت رسوله و آله و أصحابه صلوات بلا غایه..³⁹

Sonu: ....و على عبادك الصالحين من أهل السموات و أهل الأرضين برحمتك يا أرحم الراحمين،
الحمد لله على التمام و الصلوة على سيّد الآنام ....

Ferâğ Kaydı: كتبه الحقير عبد القادر بن محمد الإمام في جامع حضرت أبي أيوب الأنصاري عليه
رضوان الباري سنة ستين و تسعمائة.⁴⁰

³⁶ Bkz. Şekâyk Tercümesi, s. 372-374; Esmâü’l-Müellifîn, I, 202; Osmanlı Müellifleri, I, 51.

³⁷ Eserin istinsâh tarihi 960 / 1552’dir .Diğer nüshalardan sadece İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, *Türkçe Yazmalar Bölümü 2243* dem. no.’da Risâle fî’t- *Tasavvuf* adıyla kayıtlı olan nüshanın istinsâh tarihi, 975/1567’dir.

³⁸ Ali Yardım, *İzmir Millî Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, III, 173.

³⁹ İzmir nüshası 2^a’dan : “Rabbenâ vasi>te külle şey’in rawmeten ve >ilmâ. Fağfir li’lleğîne tâbû ve’ttebe>û sebîleke ve qihim >azâbe’l-cawîm. Rabbenâ ve edxilhüm cennâti >adnin ellefî va>adtehüm ve men şalawe min âbâ’ihim ve ezvâcîhim ve ğürriyâtihim. İnneke ente’l->Azîzü’l-Wakîm. Ve qihim es-seyyiâti ve men taqî’s-seyyiâti yevme’izin faqad rawimteh. Ve ğâlike huve’l-fevzü’l->azîm...”.

B. İkinci Nüsha: Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd Efendi Bölümü'nün 2895 demirbaş numarasında kayıtlı eserin müellifini Cemâlî olarak tesbît ettiğimizde, biz, bu eserin müellifin hangi kitâbı olduğunu bilmiyorduk. Ancak tahminime göre, çalıştığım eserin, ikinci bir nüshası, bu olmaydı ⁴¹. Kitabın kapağında adı, “*Tasavufî Bir Eser*” olarak yazılmış olup, varak sayısı da yanlış verilmişti. Kayıtlarda 35 varak olarak gösterilen eser, aslında 95 varak idi. 1^a-95^b varakları arasında, 190x138 mm. eb'âdlarındadır.

Başı : رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ....

Sonu .... وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ صَحْبِهِ الْبَاهِرِينَ وَ سَلَّمَ عَلَ الْأَنْبِيَاءِ الْمُرْسَلِينَ وَ عَلَ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ مِنْ أَهْلِ السَّمَوَاتِ وَ أَهْلِ الْأَرْضِينَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَ التَّمَامِ وَ الصَّلَاةُ عَلَ سَيِّدِ الْأَنْبَاءِ....

C. Üçüncü Nüsha: Bu nüsha, farklı bir isim altında İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Bölümü 2243 demirbaş numarasında kayıtlı olup, araştırmamız neticesinde, “*Risâle fî Etvâri's-Sülûk*” un 975/1567 istinsâh târihli nesih hatlı bir başka nüshası olduğu anlaşılmıştır. Yazma, 1^b-74^a varakları arasında yer alıp, 190x138 mm. eb'âdındadır.

D. Dördüncü Nüsha: Bu nüsha, Süleymâniye Kütüphânesi'nin Ayasofya Bölümü'nün 1748 demirbaş numarasında kayıtlı olup, “*Kitâb-ı Cemâlî*” adı altında geçmektedir. Cemâlî adıyla pek çok müellifin olması, eserin adının kapalılığı, şimdiye kadar Cemâlî ve eserlerinden bahsedenlerin mevcûd

⁴⁰ İzmir nüshası 153^b den: “Ketebehü el-hakîr <Abdülkâdir b. Muwammed el-Îmâm fî Câmii Vazâreti Ebî Eyyûb el-Ensârî ->aleyhi rıdvânu'l-Bârî- sene sittîne ve tis<a-mi'etin 960.

⁴¹ Daha önce tesbît ettiğimiz üzere; bu eser, İzmir Millî Kütüphânesi'nin 2016/1 numarasında “*er-Risâle fî Etvâri's-Sülûk*” adı altında kayıtlı bulunmaktadır. *Risâle*'nin diğer, Kataloglar'da farklı adlarla kaydedilmesi, bizi, başlangıçta mezkûr nüshanın tek nüsha olduğu kanısına götürmüştü. Ancak İstanbul Kütüphâneleri'nde yaptığımız araştırma ile durumun böyle olmadığını ortaya koymuştur.

Kütüphâne'deki bu nüshadan söz etmemeleri; bizi, bu hususla yakından ilgilenemeye yöneltti. Adı muğlak olan kitab, “*Risâle fî Etvâri's-Sülûk*”un Süleymâniye Kütüphânesi'nde bulunan ikinci nüshasıydı. Eserin kapak kısmında siyah mürekkebe ve nesih hattıyla كتاب جهالي بالتركي في التصوف ibaresinin olması, bize bu konuda yardımcı oldu.

* * *

2. Şerhü Hadîs-i Erba'în⁴² : Bu hadis eseri, İzmir Milli Kütüphânesi'nin 2016 / 2 numaralı demirbaşına kayıtlıdır⁴³. Cemâlî İshak b. Mehmed el-Karamânî'nin bu eseri⁴⁴ seçtiği hadisleri ve bu hadislerin manzum tercümesi açısından kayda değerdir. 195^b- 200^b varakları arasında yer alan bu hadis derlemesi, 13 satırdan oluşmaktadır. Eb'âdı; 195x150 (140x110) mm.'dir. Nesih hatla istinsah edilmiştir. Risâlenin istinsâh tarihi hicrî 960'dır.

Başı : حمداً لمن خلق سواه و شرفاً بمحمد واصطفاه عليه السلام ...

الحديث الأول : لكل شيء صقال و صقال القلب ذكر الله ....

Sonu : إن أحسن الحسن الخلق الحسن

Ferağ Kaydı : كتبه الحقيير عبدالقادر بن محمد الإمام في جامع حضرت أبي أيوب الأنصاري

عليه رضوان الباري رحم الله لمن دعا لكاتبه .

*

Hasan Kâmil Yılmaz, “*Tasavvufî Hadîs Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadîs Şerhi*” adlı eserinde, Cemâleddin İshak el-Karamânî ve onun “*Kırk Hadîs Şerhi*”yle ilgili olarak şunları söyler: “Karamânî'nin *Kırk Hadîs Şerhi* 'nin Süleymâniye Kütüphânesi Esad Efendi bölümü 336 demir-

42 Cemâlî'nin bu eser, Sermin (Akburun) Toprak tarafından 1996'da «*Cemâlî İshak b. Mehmed el-Karamânî'nin Manzûm Kırk Hadîs Tercümesi Adlı Eseri*» adı altında, Prof.Dr. Ali Yardım Bey'in danışmanlığında *Mezuniyet-Tezi* olarak çalışılmıştır (*Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Kütüphânesi, Tez nu. 26217*).

43 Ali Yardım, *İzmir Milli Kütüphânesi Yazma Eserler Kataloğu III*, s.19, nu: 3156.

44 Bkz. Şekâyik Tercümesi s.374; Esmâ'ül-Müellifin I, 202; Osmanlı Müellifleri, I, 51.

baş numarasında (vr. 1-174) gördüğümüz nüshasında, bu Arapça te'lifin 930/1524 yılında tamamlandığı belirtilmektedir⁴⁵.

Müellif *Kırk Hadîs* rivâyetiyle ilgili hadîsi naklettikten sonra şöyle der: “*Ben bu yüce işârete imtisâlen kendisine hikmet verilen fasl'ül- hitâb sâhibi Resûlu'l-Kevneyn ve Nebiyyü's-Sakaleyn Muhammed (s.a)'ın hadislerinden kırk hadîs derlemeye başladım*” .

I. Hadîs: *Cabir b. Abdillâh* (r.a)'dan; Resûlullah'a “*Allah'ın ilk yarattığı şeyin ne olduğunu*” sordum. Buyurdu ki: “*Peygamber'in nûrunu, o, nûrdan da her türlü hayrı yarattı....*” .

II. Hadîs: “*Mûsa ile Âdem birbirileriyle ihticâc ettiler...*” diye devâm eder.

Keşfü'z-Zünûn'da bahsi geçen bu eser, *tasavvufî şerh* bakımından hayli önem taşır⁴⁶.

45 Eğer eserin te'lif tarihi, *Hasan Kâmil*'in ifâde ettiği gibi, 930/1524 ise, o zaman bu “*Kırk Hadîs Şerhi*” II. Bâyezîd devrinin başlarında (takrîben: 1481-1489 arası) vefât eden *Cemâleddin İshak el-Karamânî*'ye ait olması fikrine, şüpheyle bakılmalıdır. Muhtemelen, *Hasan Kâmil* de, başta da belirttiğimiz üzere, *Cemâlî isminin Osmanlı ilim tarihindeki yerinden ve de benzer isimden birkaç Cemâlî'nin olmasından neş'et eden durumdan haliyle, nasîbini almış görünmektedir*. Durum böyle olunca, bizim de *Hasan Kâmil Bey*'in bahsettiği bu eseri tedkîk etmeden, kesin bir şey söylememiz mümkün değildir. Ancak, mezkûr eserinin 75'inci sayfasının 85 numaralı dipnotunda, atfen zikrettiği *Cemâlî'nin Manzum Kırk Hadîs Tercümesi*, *Mezuniyet Tezi* olarak çalışılmış olup, *Ahmet Sevgi*'nin de iki sayfalık, sadece metin halinde (bkz. *İslâmî Edebiyât*, sayı : 3, s. 25-27, 1988/1989) yayınladığı eser, *Cemâlî el-Karamânî*'ye ait olup, tarafımızdan da tedkîk edilmiştir. Şunu da belirtmede fayda olacağı mülâhazasındayız: Millet Kütüphânesi *Ali Emîrî Bölümü*'nün 444 demirbaş numarasında *Cemâlî el-Karamânî* adına kayıtlı görünen “*Şerh-i Hadîs-i Erba'in*” adlı eser *Cemâlî el-Karamânî*'ye ait olmayıp, *Halvetî Şeyhi Cemâlî Halvetî*'ye aittir (Hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezîd, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, s.10- 47).

46 *Hasan Kâmil Yılmaz, Tasavvufî Hadîs Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadîs Şerhi*, s. 73-74.

Tesbît ettiğimiz bilgilere göre; **Hasan Kâmil Bey**'in aktardığı bilgilerin aksine, *Keşfü'z-Zünûn*'da bahsi geçen eser, bu mezkûr olanı değil, bizim **İzmir Millî Kütüphânesi**'nde tesbît ettiğimiz "*Kırk Hadîs Şerhi*"dir⁴⁷. **Hasan Kâmil Bey**, *Tasavvufî Hadîs Şerhleri* adlı eserinin, 73'üncü sayfasının 85 numaralı dipnotunda şöyle bir bilgi aktarmaktadır: "*Dr. Ahmet SEVGİ, İslâmî Edebiyât (1988-1989 sayı:3, s.25-27)'de Cemâleddîn İshak el-Karamânî'ye ait olduğunu öne sürdüğü bir manzûm Kırk Hadîs Tercümesi neşretmiştir. Eğer tesbît doğru ise, bu, Cemâlî'nin ikinci Kırk Hadîsi olmalıdır*". **Ahmet SEVGİ**'nin tesbîti doğru olmakla beraber; bu nüsha **Cemâlî**'nin elimizde mevcûd *Kırk Hadîsi*'nin diğer kütüphânelerdeki nüshalarıdır. **Ahmet SEVGİ, İzmir Millî Kütüphânesi**'ndeki nüshadan söz etmemekle beraber, eserin diğer nüshalarını şöyle sıralar:

- a) **Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphânesi**, nu: 43/3.
- b) **Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi**, nu: 2465/30 vr. 138^a-143^b
- c) **Konya Yûsuf Ağa Kütüphânesi**, nu:7254/14 vr. 176^a-1176^b.
- d) **Millî Kütüphâne / İbn Sinâ Bölümü**, nu:1327/7 vr. 98^b-100^b⁴⁸.

***

3. Miftâh'ül-Ferec: Eser, 860/1456 yılında **Fâtih Sultân Mehmed Han** adına kaleme alınmıştır. **Cemâlî**, bu durumu eserin mukaddimesinde şöyle dile getirir:

“*Âni tertîb eyledim Sultân içün,*

47 Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, II, 1037'de eseri ve müellifini şöyle tanıtır: “*إسحاق القرمانى المعروف بجمال خليفة المتوفى سنة ثلاث و ثلاثين و تسعمائة مختصر شرح كلا منها بيت واحد تركي*

”görüldüğü gibi eser, Arapça değil, Türkçe birer beyitten müteşekkil şerhlerden ibârettir. **Bursalı Mehmed Tâhir** ise, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinin II, 57'inci sayfasında şöyle der: “*Mufassal Hadîs-i Erba'in nüshası Es'ad Efendi*

48 *Kütüphânesi'nde Mevlânâ Cemâl Efendi'nin Manzûm Kırk Hadîs Tercümesi*”, *İslâmî Edebiyât*, sayı: 3, s. 25-27.

Bunu tertîb et Mehmed Hân içün ”⁴⁹.

Cemâlî'nin kendi ifâdesiyle “*ilâhiyât mevzû‘unda manzûm bir eser-dir*” diye eserinden söz eder. İçinde münâcâtlar, na‘tlar, mutasavvifâne hikâyeler, âyet ve hadîsleri îzâh eden parçalar ve **Fâtih Sultân Mehmed** medhine kasîdeler vardır⁵⁰.

A. İlk Nüshası: İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü 2331 numaralı demirbaşa kayıtlı olan eser, 1^a- 177^b varaklar arasında yer alıp, istinsâh târihi 898/ 1492’dir.

Başı: انس ملك صفا كله آشفته و هوس مهريله ماه شوقكله ذره هوا

أعلا درر جميع رسلدن مراتبك مخصوص اولدي فضلوكا جون منصب علا

Sonu: جانني بر نور ايده آنك خدا كم جمالي جاننه ايلر دعا

عالمه انعام جوق جون عامدر كم دريغ اتسه اين بد نام در

جون دعا ايله تمام اولدى كلام حق قبول اتسون كرمندن والسلام

آمين يا رب العالمين

B. İkinci Nüsha⁵¹: Bu nüsha, Berlin Kraliyet Kütüphânesi, Türkischen (Türkçe Yazmalar) bölümünde 378 (*Diez. A. 4 . 84*) numaralı demirbaşa kayıtlıdır. İstinsâh tarihi 989/ 1571 olan bu **Cemâlî**'nin bu eseri, 1^a- 149^a varaklar arasında bulunmaktadır.

C. Üçüncü Nüsha: Üsküdar Selîm Ağa Kütüphânesi, Kemenkeş bölümü 447 demirbaş numarasına kayıtlıdır. İstinsâh târihi 920/ 1514’dir.

D. Dördüncü Nüsha: *Hacı Selîm Ağa Kütüphânesi, Hüddâî Efendi* bölümü 201 numarada kayıtlı eser, **Ahmed b. Mehmed** tarafından horde divânî hatla istinsâh edilmiştir.

49 İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi / *Türkçe Yazmalar Bölümü*, demirbaş nu: 2331, vr. 6^b.

50 Faruk Kadrî Timurtaş, “*Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri*” *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV, Sayı: 3, s.189-213.

51 Wilhelm Pertsch, *Die Handschriften- Verzeichnisse der Königlichen Bibliothek Zu Berlin- Verzeichniss der Türkischen Handschriften*, s. 371.

E. Beşinci Nüsha⁵² : Bu nüsha, Türk Dil Kurumu Kütüphânesi 322 numaralı demirbaşaya kayıtlıdır.

* * *

4. Nevâbiğ min'es-Sarf⁵³

A. İlk Nüsha: Süleymâniye Kütüphânesi / Hacı Hüsnü Paşa Bölümü 1466 demirbaşaya numarasına kayıtlı eserin bu yazması, 1^a-84^b varakları arasında yer alır. Ta'lik hatlıdır. Kitâbın kapak kısmında şöyle bir ibâre geçmektedir: من الصرف لأفضل الفضلاء المتأخرين للشيخ مولانا جمال الدين القرماني «هذا الكتاب التوايع أسكنه الله الجنة» bu ibâre kırmızı mürekkeble yazılmıştır. Yazının boş kalan sol kısmında ise Cemâlî'nin adını ve künyesini “doğrusu budur” dercesine tasdik sâdedinde şu ifâde yer alır: “إسحاق القراماني المتوفى سنة ٩٣٠ وهو من جامع مفيد إلى آخر ما قال الحسن جلبي (İshâk el-Karâmânî el-müteveffâ sene 930 ve hüve metnüin câmi'un müfidiün ilâ âhiri mâ-kâle el-Hasana el-Çelebi) bu yazının hemen altında ise, kitâbın isminin belki yanlış imlâsına sebep olan şu ibâre geçer: «قد دخل في ملكي كتاب التوايع...» (Kad dahale fi milkî Kitâb'et-Tevâbi') yanî “*Kitâb-ı Tevâbi' mülkiyetime geçti....*”.

Başı: الحمد لله الذي كرم بني آدم بين المخلوقات وخصّ منهم المؤمنين بأنواع الكرامات وشرف الأنبياء بالآيات الساطعات وعظم المرسلين بالبينات القاطعات عليهم الصلوات المتواليات والتحيات

⁵² Eserin bu nüshasını bizzat inceleme imkân ve firsatı bulamadım. Bu sebepten bilgileri tam bir şekilde tesbüt edemedim.

⁵³ Eserin isminin imlâları kaynaklarda aşağıdaki şekillerde geçmektedir: Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zünûn adlı eserinde “en- Nevâbiğ fi's-Sarf” olarak almıştır (I, 503); Bursalı Mehmet Tâhir ise bu eseri şöyle tanımlar: “...İlm-i Sarf'tan Nevâbiğ isminde bir metni...” (Osmanlı Müellifleri, I, 51); Mecdî Mehmed Efendi ise “...Şeyh Cemâl Halîfe Fenn-i Sarf 'tan Nevâbiğ-i Sarf adlı bir kitâb te'lîf eyledi” der (Hadâiku's-Şakâyik, I, 274); Brockelmann ise şunları söyler: “Cemâleddîn İshâk el-Karamânî starb 930/1523/et-Tevâbi' fi's-Sarf, Formenlehre, Berl.6775/6 (dem. b. Kemâlpaşa no: 4650, Köpr. III, 619” (Geschichte der Arabischen Litteratur zugeschr) Ups.50,1, (GAL), II, 557; Kehhâle, et-Tevâbi' fi's-Sarf olarak zikreder (Mu'cemu'l-Müellifin, II, 236).

المتعاليات، وعلى آلم المؤيدين بصنوف الساقيات الداكات وصحبهم المقيدون بقطون الباقيات الصالحات
وفضل بين الكل سيد الكائنات وأشرف أصحاب الدول.

Ferağ Kaydı : تمام شد در روز چهارشنبه ، وقت ازان نماز ديكر در عصر ثاني صفر الخير

در تاريخ سنة ٩٧٠ از دست جرعه كمش .... معز الدين في الكيلاني ...تحرير وسمط تقرير در آورده شد .
والحمد لله رب العالمين.

B. İkinci Nüshası: 95 varaktan müteşekkil bu nüsha, Bâyezîd Devlet Kütüphânesi Veliyüddîn Efendi Bölümü 3059 demirbaş numarasına kayıtlı olup, ta'lik hatlıdır.

C. Üçüncü Nüsha: Nevâbiğ fi's-Sarf adıyla Bâyezîd Devlet Kütüphânesi Bâyezîd Bölümü 6596 demirbaş numarasına kayıtlı eser, nesih hattıyla yazılmış olup, 1^a-97^b varakları arasındadır.

D. Dördüncü Nüsha: *Nuruosmâniye* Kütüphânesi'nin 4115 numaralı demirbaşına kayıtlıdır. *Nevâbiğ fi's-Sarf (Tevâbi')* adıyla kaydedilen nu nüsha 1^a-118^b varaklar arasında yer alıp, *nesih* hatla kaleme alınmıştır.

E. Beşinci Nüsha: *Topkapı Sarayı Müzesi Ahmed III. Kütüphânesi*'nde *Tevâbi' fi's-Sarf* adıyla 2266 numaraya kayıtlı bu nüsha, 1^b-117^a varakları arasındadır.

F. Altıncı Nüsha: Atıf Efendi Kütüphânesi / Atıf Efendi; *Nevâbiğ fi's-Sarf* adıyla 8611 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Yazma, 87 varaktan oluşmaktadır.

G. Yedinci Nüsha: *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi* Arapça bölümü 3960 numaraya *Nevâbiğ fi's-Sarf* adıyla kayıtlı bu yazma, 1^b-123^a varaklar arasında yer almaktadır.

***

5. Risâlet'ül-'Acîbe fi's-Sanâyi' ve'l-Bedâyi': İsmi ve içeriği hakkında sadece yazılı kaynaklardan bilgi edindiğim *Cemâli'*nin bu eserini bizzat tedkîk imkânı ve fırsatı bulamadım. Bunun da yegâne sebebi; yazma nüshasının *Türkiye Kütüphâneleri*'nde olmaması ya da *Kütüphânelerimiz*'de mevcûd olup ta, belki gün yüzüne çıkarılmaması gösterilebilir. Ancak bu eseri bizzat görüp tedkîk eden *Fârûk Kadrî Timurtaş*'ın, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn*

adlı (inceleme-metin) çalışmasında, Cemâlî bahsinde geçen bu eserle ilgili bilgileri aktarmakla yetineceğim⁵⁴. Sayfa 169' dan naklen:

“*Miftâhu'l-Ferec* mukaddimesinde bahsedilen risâlelerden biridir. *Ye-gâne nüshası Cambridge Kütüphanesi İslâm Yazmaları arasındadır* (Bkz.Browne, *Cambridge Kütüphanesi İslâm Yazmaları Kataloğu*, s.87). Eserden ilk defa bahseden Fuâd KÖPRÜLÜ'dür⁵⁵. Browne, “*fakîr*” kelimesini “*fakîh*” okuyarak eserin sahibini Cemâlî Fakîh şeklinde göstermiş ve bunun kim olduğunu ta'yîn ve tesbît edememiştir.

1965 Şubatında İngiltere'yi ziyâretim sırasında *Cambridge Kütüphanesi*'ndeki bu yazma eseri inceleme fırsatı elde ettim. *İslâm Yazmaları arasında LI.3-28* numara ile kayıtlı bulunan bu eser, 18 varaktan ibâret olup «*Risâle-i Âcîbe*» adını taşımaktadır. Müellifin adı varak 2^ada “*Te'lîfu'l-Cemâlî el-fakîr*” şeklinde geçmektedir. Önsöz'deki, *er-Risâletü'l-'Acîbe fî Du'â-i Hazret-i Mehmed b. Murâd Hân*» ifâdesinden (vr. 36) eserin ismi ve Fâtih Sultân Mehmed'e ithâf edilmiş olduğu husûsu anlaşılıyor. Şâir eseri hakkında şu kanaatı izhâr ediyor:

“*Şehâ egerçi Cemâlî fakîr û kemterdir,*

Velîk silk-i cevâhirdir itdügi kelimât “ (vr. 18^a).

Eser, bir beyit veya ibâreden muayyen harfler alınıp, yeni beyit ve ibâreler meydana getirilmek suretiyle tertîb edildiği için, yazılış şekline son derece dikkat edilmesi gereken bir kitâbtır. Bu husûsta müellif şöyle demektedir: “*Rahmet ol ehl-i insâf müselmân kâtibe ki, her hitâb-i âftâb-tâbi ve bu hitâb-i müstetâb-bâbı, ki her beyti ma'mûr ve her sa'yi meşkûrdur, ki Kasîde-i Âcîbe ve asîde-i ğarîbedür ve sanayi'-i bedî'iyye ile mübeyyen ve bedâyi-i tabî'iyye ile müzeyyendür ve selâseti elfâz ile mergûb ve nefâset-i ma'ânî ile mahbûbtur, kitâb eylemek istese; bu nüsha-i şerîfeye nazar eyleye. İmlâdan ibârâttan ve i'râbdan her ne görürse bi-'aynihi öylece yaza. Hiçbir mahalde tebdîl ve tağyîr kalmaya ki râst ve dürüst ola; tâ sonra görülüp hatâsını ıslâh eylemekde zahmet çekmeye ve kendüye nefrin*

⁵⁴ Fârûk Kadrî Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn* (inceleme-metin), s. 190.

⁵⁵ Bkz.Fuâd Köprülü, “*Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyatı'nın Tekâmülüne Umûmî Bir Bakış*”, *Yeni Türk Mecmûası*, II, nu: 5, s. 385.

olinup cehâlete nisbet etmeyeler ve islâh olunmayacak olursa, tasnîf eyleyen zarîfun te'lîfinde tağyîr bulunup emekleri zâyi olur. Ve eger bu zikrolunan mûcibce 'amel eylemek elinden gelmezse lütf eyleyûb yazmaya mukayyed olmaya (vr. 2^a).

Bu eserin Cemâlî 'nin zikrettiği ve adını « Risâle » olarak bildirdiği iki beyitten muayyen harfler alınıp yeni bir beyit yapılan, baştan sona kadar hem sanatları hem vezin bahislerini bildiren, Türkçe ibâreden Farsça, Farsça'sından Arapça sözler çıkan, harika sanâtlarla dolu kasîde olması kuvvetle muhtemeldir ⁵⁶.

* * *

6. Gülşen-i 'Uşşâk yahûd Hümâ ü Hümâyûn: Cemâlî' nin bu eserini hangi padişâha takdîm ettiği husûsunda ihtilâflar vardır⁵⁷. Bu ihtilâfların sebebi, eserin incelenmemesi ve titizlik gösterilmemesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki bu eserin 850/1446 senesinde II. Murâd adına yazıldığı, hem *Gülşen-i 'Uşşâk* mukaddimesinde, hem de *Miftâhu'l-Ferec*' in girişinde belirtilmiştir.

*“Şâh içûn düzmiş idim bir hoş kitâb,
Kim safâ bulurdi andan şeyh û şâb*

.....
Okurdi dâima Sultân Murâd,

⁵⁶ Fârûk Kadrî Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn* (inceleme-metin).

⁵⁷ Mehmed Süreyya, “*şâir der Sultân Bâyezîd nâmına Hümâyûn-nâme kaleme almıştır*” der (*Sicilli Osmânî*, II, 85). Halbuki, Mehmed Süreyya'nın bahsettiği eserle aynı adı taşıyan pekçok eser vardır. Hal böyle olunca, eserin adının tam olarak kendisi tarafından tesbît edilemediği ortaya çıkıyor. Fâik REŞÂT “*Fâtih Sultân Mehmed nâmına sunulduğunu*” söyler (*Târîh-i Edebiyâtı Osmâniye*, I, 220); Bursalı Mehmed Tâhir, “*Fâtih Sultân Mehmed nâmına...*” der (*Osmânî Müellifleri*, II, 66); Kınâlı-zâde Hasan Çelebi ise şöyle der: “*Sultân Bâyezîd nâmına «Hümâ ü Hümâyûn» nâm bir kitâb-ı pür intizâm nazm etmiştir*” (*Tezkireü'ş-Şu'ârâ*, I, 260, XVIII.Dizi-Sa.41); Fuâd Köprülü de -eserin iki adının olması hasebiyle - *iki ayrı eser olduğunu zannetmiş ve de birinin II.Murâd adına, diğerinin de Fâtih Sultân Mehmed nâmına sunulduğunu* söylemiştir (bkz. “*Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyâtı'nın Tekâmülüne Umûmî Bir Bakış*”, *Yeni Türk Mecmûâsı*, II, nu: 5 s. 385).

Gülşen-i 'Uşşâk idim ad' (*Miftâhu'l-Ferec*, vr.3^b-4^a)⁵⁸.

Eserin adı yukarıda da belirtildiği üzere; hem *Miftâhu'l-Ferec*'de hem de *Gülşen-i 'Uşşâk* 'ta geçmektedir. İki adı olduğundan, eser müellifin iki ayrı kitâbı gibi telâkki edilmiştir. Halbuki aksine tek eser olup iki farklı ismi bulunmaktadır⁵⁹.

⁵⁸ Eser, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi/Türkçe Yazmalar Bölümü, 5680 demirbaş numarasında kayıtlı bulunmaktadır.

⁵⁹ Wilhelm Pertsch, *Verzeichnisse der Türkischen Handschriften* (=Die Handschriften - Verzeichnisse der Koniglichen Bibliothek zu Berlin I-IV) adlı eserinin 371'inci sayfasında şu bilgileri aktarır : “*Da derselbe angiebt, dafs er bereits früher ein Gedicht mit dem Titel ‘‘کلشن عشاق’’ geschrieben habe, welches Sultân Murâd (II, † 855, beg.3. Febr.1451) sich bestndig habe vorlesen lassen (Fol. 22a, Z.5 v.u.: ‘‘ او قودردی دایما آد سلطان مراد کلشن عشاق ویرمشدم آد Bâyezîd (II, seit 886, beg.2. März 1481) widmet, so mufs er, als er das letztere verfafste, schon ziemlich bejährt gewesen sein. Auch scheint er hiernach eine Person zu sein mit demjenigen Cemâlî, welchen Hammer, Osmân. Dichtkunst I, 217 als den Verfasser eines Gedichtes «هما و همايون» und eines Dîwâns erwahnt; derselbe lebte namlich, nach Hammer, unter Mehmed II, d.h. demjenigen Sultân, welcher zwischen Murâd II und Sultân Bâyezîd II regierte. Das Gedicht ist in Mesnevî-Versen des Metrums Ramal _/_/_/...geschrieben; Ghazelen und Kasiden sind aber eingestreut. Die moralischen Betrachtungen werden haufig durch Erza hlungen sowie Erklarungen von Stellen aus Qurân und Hadîs gestützt und erlautert*

Anfang : فضل بسم الله الرحمن الرحيم فاتح أبواب جود كريم

کم که بسم الله ایدہ فتح باب فکری زیا در خطاب مستطاب

149 beschriebene Blatter; 21x14 cm. Gutes, vocalisiertes Nesîh mit 13 gespaltenen Zeilen auf der Seite. Abschrift in Algier “ بمقام دار الجهاد الحمیة ” von Yûsuf ibn Mehmed in der mittleren Dekade “ في أواسط الصفر 989 “ des Safar 989 «17-26 März 1581» vollendet.

Kâtib Çelebi ise *Keşfü'z-Ziünûn* adlı eserinde “*Hümâ û Hümâyûn*”u şöyle tanıtır:

الخ ك از هستش هست شد هر جه هس فارسی اوله : بنام خداوند بالا و بست خواجه کرمانی و هو محمد بن علی کرمانی، و ترکی منظوم نظمه جمالی الشاعر للسلطان بايزيد. و مرة فضلی محمد «علي لي

A. Nüsha Hakkında Bilgi

Bu nüsha, *İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Türkçe bölümü* 5680 demirbaş numarasına kayıtlıdır. **Nâsûh b. Alî** tarafından 959 / 1551 yılında istinsâh edilen eserin bu yazması 1^a-143^b varakları arasındadır. Kitâbın kapağının ilk sayfasında « اشبو مثنوي نك آدي كلشن عشاق در » (*İşbu mesnevînin adı Gülşen-i 'Uşşâk'dır*) şeklinde bir ibâre geçer.

كلستان اولدى عشق أهليته كورديم بس آدين كلشن عشاق ويرديم «

Eserin adına, neden *Gülşen-i 'Uşşâk* ismi verildiği husûsunda yukarıdaki bilgi mevcûddur.

Baş: محمد الفاطر الفرد القديم و بسم الله ذي الفضل العظيم
سلام الله عن حسن الوفاء على مصباح ضوء الأنبياء
خدایا قل بزه توفيقك همراه صرا مستقيم ايله همراه
كزومزده قوماغل خواب غفلت تني غرق ايله مه سن
آب غفلت دل و جان عندلین ايله شیدا ار اغ ایت شكدن وار كور يقينه
آلومي واصل ایت جبل المتین كه اولا كلشن عشاق اجره كویا
.....
Sonu: خدایا وير نوابن نوایا ادر إحسان أدب درديم دوا یه قلوب عیس بن
مریم کیبی جوشدم دمومدن ايله كل آفاق خرّم

الاستانبولي» الشاعر المتوفى سنة ٩٧٠ سبعین و تسعمائة نظمه أيضا.

Farsçadır, başı : بست و بالا و بنام خداوند بالا و بست " Yüce Allah'ın adıyla...diye devâm eder. Bu eser, Mehmed b. Ali el-Mürşidî el-Kirmânî'ye âittir. Eser, Şâir Cemâlî tarafından Sultân Bâyezîd nâmına nazmen Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Diğer taraftan, aynı zamanda 970/1562 senesinde vefât eden Mehmed "Alî Lâbî el-İstânbûlî" tarafından da nazmen Türkçe'ye çevirilmiştir" (Kâtib Çelebi, Keşfü'z-Zünûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn (nşr. Şerefüddîn Yaltkaya ve Kilisli Rıfat Bilge), I-II, İstanbul 1360-1362 / 1941-1943 .

بمارمدن اراغ ايله خزانى   روان ايت شاد شاديات روانى
جمالى نیده كك جوقدر كناهي   كدر لطف ايلوب جرمن الهي

Ferağ Kaydı:

: تَمَّتْ بِعَوْنِ اللَّهِ الْعَزِيزِ عَنْ يَدِ عَبْدِ الضَّعِيفِ الْمَحْتَاجِ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى نَاصُوحِ بْنِ عَلِيٍّ غَفَرَ اللَّهُ لِكُلِّ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ ، فِي شَهْرِ رَمَضَانَ الْمُبَارَكِ

*

B. Hakkında Yapılan Değerlendirmeler: Cemâlî'nin "*Gülşen-i 'Uşşâk yahûd Hümâ ü Hümâyûn*" adlı eseri üzerine bir kaç araştırma ve inceleme yapılmıştır⁶⁰. Yapılan çalışmalar, sadece tenkîdli metîn-inceleme ve makâlelerden ibârettir.

Fârûk K. Timurtaş, bu mesnevîyi şöyle tanıtır: "*Hümâ ve Hümâyûn yahûd Gülşen-i 'Uşşâk, Hümâ ile Hümâyûn arasındaki aşkı hikâye eden bir mesnevîdir. 4800 beyit kadardır. Eser üzerinde, Şeyhî'nin «Hüsrev ü Şirîn»'inin çok kuvvetli te'sîrleri vardır. Baştaftaki Tevhîd, Na't ve II. Murâd vasfındaki medhiyeler Hüsrev ü Şirîn'dekilere nazîre olarak yazılmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'nde bulunan [Türkçe Yazmalar, Dem. Nu: 5680], ve 959/1551'de Nâsûh b. Ali tarafından istinsâh edilen bildiğimiz yegâne nüshası, 143 varaktan müteşekkildir; iyi bir nüsha olmakla beraber, başlık yazıları yoktur*"⁶¹.

Günay Kut ise bu mesnevî için şunları söyler: "*4630 beyitten ibâret olan bu eser aruzun remel bahriyle kaleme alınmıştır. Mesnevî, Arap hânî Menüşek'in oğlu Hümâ ile Çin pâdişâhının kızı Hümâyûn'un aşk hikâyesini konu edinir. Dîvân Edebiyatı 'nin iki kahramanlı mesnevîleri gelene-*

⁶⁰ Bkz. İnciser Ilıca. *Gülşen-i Uşşâk (Hümâ ü Hümâyûn), Cemâlî* (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphânesi, tez nu: 556; Osman Horata, *Cemâlî- Hümâ ü Hümâyûn (Gülşen-i 'Uşşâk)* (Doktora Tezi); Hayrî Akyüz, "XV. Asır Şâirlerinden Cemâlî'nin Hümâ ü Hümâyûn Adlı Eseri Hakkında Birkaç Söz" s. 856-857, *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 54.

⁶¹ Fârûk Kadri Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn* (inceleme-metin), s.168; Fârûk Kadri Timurtaş, "*Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâlî ve Eserleri*" İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV, sayı:3, s.189-213.

ğinde olduğu gibi iki âşık, başlarından ge.en bir.ok mâcerâdan sonra mutlu bir beraberliğe kavuşurlar”⁶².

Türk Edebiyatı Nümuneleri’nde eser şöyle tanıtılır: “ Bundan mâ-‘adâ Dâr’ul-Fünûn Kütüphânesi’ndeki kitâplar meyânında « Gülşen-i ‘Uşşâk yahûd Hümâ ü Hümâyûn » nâmıyla bir mesnevîsi vardır. Hamse tarzında yazılmış manzûm bir hikâyedir. Eserin te’lif târihi 850/1446’dır”⁶³.

***

7. Şerhu Kasîde-i Muhrika

A. İlk Nüshası: Bu nüsha, İstanbul Belediye Kütüphânesi *Osmân Ergin Yazmaları* bölümü 485 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Eserin istinsâh târihi 1229 / 1813 olup, 57 varaktan müteşekkildir.

B. İkinci Nüshası: Bu nüsha ise detaylı bir şekilde *Verzeichniss der Orientalischen Handschriften In Deutschland*, Band XIII., 3, s. 265’te tanıtılmıştır. Bu eserde yer alan bilgileri aynen buraya aktarıyoruz:

Ms. or. oct. 2788. Staatbibliothek, Berlin

1928.138.Elfenbeinfarbiges geglattetes Papier mit Wasserzeichen 46 Blatt; unbeschrieben la, 4-6.20x15,5cm.15 Zeilen. Kustoden. Sauberes deuthliches Riq‘a. Überstreichungen anfangs rot, spater schwarz.

Abdurrahman b. Ahmed . Mufti von Tokat. *Şerh-i Qasîde-i İshâq Qaramânî* [شرح قصیده اسحاق قره مانی]

بسم الله الرحمن الرحيم أحمدہ علی نعمائہ و من نعمائہ العظمی :
حضرت علی کرم الله وجهہ ایاقلرین حضرلرینک اوبوب و داع ایتدی (43^b):
شیخ نام حضرتلری قصیده سنک آخرنده أهل عطا بیورمه سی بو وصیته إشارتدر.

تمت شرح القصیده المحرقه...المبارکه

⁶² Günay Kut, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, “Cemâlî” maddesi.

⁶³ Hıfzı Tevfik, *Hamâmîzâde İhsân*, Hasan Ali (müşterek), *Türk Edebiyatı Nümuneleri*, s.273.

Kommentar und Übersetzung einer arabischen Qasîde (al-Qasîde al-Muhriqa), von dem Sufi-Scheich Cemâleddîn İshâk KARAMÂNÎ (st. 933/1526-1527|TKZ Rescher 240; OM, I,51, wo irrtümlich 923 steht). 1b-3a Einleitung auf arabisch, in der auf Bl. 1b der Kommentator seinen Namen nennt. Er widmete das Werk einem Statthalter von Anatolien, Ali Pâşa zu dem nahere Anhaltspunkte fehlen. Die Dichtung reimt auf”⁶⁴.

8. Münâcât: *İzmir Milli Kütüphânesi Türkçe Yazmalar* bölümü 34260 yaz/2016–1 numaralı demirbaşa kayıtlı eserin bu yazması 1229/1813’de istinsâh edilmiş olup, 218^a-221^a varaklar arasında yer almaktadır. Güzel bir nesih hatla yazılmıştır.

Risâlenin baş tarafında şöyle bir ibâre geçer:

مناجات لكاتب الفقير ” الجاني إسحاق الشهير بجمالي القراماني⁶⁴

Başı : هربنا ربنا من سواكا و شتتا عزلة عن ما سواكا

وغمضنا العيون عن الوجوه و جوعنا البطون لكي نراكا

فيا مَنان من افضال لجودك اجرنا من هوا هذا وذاكا

و قربنا الى القربى فإنا .....

Sonu : و أصلح شأن إسحاق بأحمد و إبراهيم قد قداك

فإني مذنب عاص أسير و عبد وعاجز من مبتلاكا

من يستحقون الهلاكا على الهي ! أنت ذو رحم ترحم

***

9. Vasiyyet-i Resûl: Risâle, *İzmir Milli Kütüphânesi*’nde risâleler mecmûası içerisinde, 2016 / 4 demirbaş numarasına kayıtlıdır. Cemâlî İshak b.

⁶⁴ Wolfgang Voigt, *Verzeichniss der Orientalischen Handschriften In Deutschland*, Band XIII/ 3, s. 265 Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden 1974). Eser, İSAM Kütüphânesi, 017/3943 tasnîf nu.’da kayıtlıdır).

Mehmed el-Karâmânî'nin bu eseri Peygamber Efendimiz'in Hz. Ali'ye verdiği öğütlerden oluşmaktadır⁶⁵.

Başı: قال النبي عليه السلام أمير المؤمنين عليّ حضرتنه رضي الله عنه ايتدي: يا عليّ موسى
يايغامبره عليه السلام هارون نجسي اولورسه سن دخي بكا شويله اولورسن وليكن بدن صكره
بيغامبر يوقدر...

Sonu: يا عليّ دولولورك اوج نشاني واردر: أول حلالدن قرانور ، محلنه خرج ايدر و عالميله
اوتورر، بش وقت نمازي جماعتله قلور
.۹۶۰ : Ferağ Kaydı

***

10. Ramazâniyye: Cemâlî'nin bu risâlesi, *İzmir Milli Kütüphanesi*'nde 2016-5 demirbaş numaralı risâleler mecmûasının 239^b-244^b varakları arasında yer almaktadır. Nesih hatlı olup, istinsâh tarihi 960'dır⁶⁶.

Başı: خوش بويك دولتي صايحه شهر رمضان سب قريتدي صايحه شهر رمضان
Sonu: حضرتده عجب نوله يا رب حالي جمالي كر وارله بو حالته آه ايده لوم آه.
.۹۶۰ : Ferağ Kaydı

***

11. Divân-ı Belâgat: *Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmûd Efendi* bölümü 3734 demirbaş numarasına kayıldı bu yazma 2^a-67^a varaklar arasında yer alır. Yazma ta'lik hatlıdır.

Başı: محمد ذات تجلی سيله اولوب بر نور يكتا
اودر هب جمله دن أول اولنان تا ازل بيدا
حق اينمشدر آني ام جمله مخلوقاته اصلنده
طفيليدر آنك بو كورنن هر نه وار اشيا

⁶⁵ Bkz. Ali Yardım, *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, III, 229.

⁶⁶ Ali Yardım *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, III, 230.

حقیقتده اودر طوغورن آدم ایله حوآی
مجازده در أبو آدم و هم امّ اولسی حوآ
او خلق اولسیدی خلق اولنماز ایدی هیچ بر شی
هورندن هور اییدی قمو هر أسفل أعلا
نه ممکندر انک وصف جمیلک ایلمک إنسان
جمالی اولشیکن اکا و صاف حضرت مولا

Vr. 20^adan

محمد منبع لطف و عطادر وصال حق انک ایله بولونور
محمد منبع جود و سخادر بولور هر زحمت أهلی راحت اندن
محمد راه ذاته رهنمادر نه ممکندر دوشه سایه سی أرضه
محمد جمله درده دوادر کورن اندن کورر وجهینی حَقْک
محمد سر بسر نور خدادر مراتبجه هب اندن اولدی اشیاء
محمد جمله شیدن ابتدادر قبوسی سکیدر انک جمالی

Sonu : أي حبيب کبریا أي سر ذاتک محرمی حق سنکجون ایلیدی خلق اونسکز بیک عالمی

أمّ الأشیاسن سن اولدوک سندن هر نه وار حق سکا اییدی طقیل اول جدّ بابک آدمی
هر نییدن کرجه صکره تشریف ایتمک بو ایله لیک خلق اولمقده سنسین جمله سنک أقدمی
عالمینه رحمت اولندیغک إثبات ایلیوب کفر و شرکک در دینه توحید ایله ایتمک أمر
کندی بابک سکیدر دوستم جمالی کمتک قل شفاعت اکا أنبیانک أعظمی

Ferağ kaydı : قمت الواردات المقدسات.

SüleymâniyeKütüphanesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü 3734 numara-
rada kayıtlı bulunan Cemâlî'nin bu eseri, kaynaklarda zikredilmediği gibi;
müellifin eserlerinden söz eden ilim adamları da bu eserden bahsetmemişler-
dir. Ancak «Dîvân» adlı bir eserinin varolduğu, mâhiyyeti hakkında da bilgi
olmadığı dile getirilmekle yetinilmiştir.

Kanaatimizin te'yîdi için, eserin, dil, üslûb ve içerik bakımından incelenmesi gerekmektedir.

* * *

12. Şeyhî'nin "Hüsrev ü Şirîn"ine Yazdığı 109 Beyitlik «Zeyl»i: Cemâlî, bu zeyli dayısı şâir Şeyhî'nin 832/1428-1429'da ölmesinden hemen sonra, daha Cemâlî mahlasını almadan, büyük olasılıkla 18-20 yaşlarında yazmıştır. Sehî Bey, Tezkiresi'nin Şeyhoğlu maddesinde, bu zeylin sözlerinin, Şeyhî'nin sözlerinden ayırtedilemeyecek kadar başarılı ve güzel yazıldığını söyler⁶⁷.

Cemâlî'nin yazdığı bu zeyl, Sehî Bey Tezkiresi, Meşâ'irü's-Şu'ârâ, Künhü'l-Ahbâr gibi eski kaynaklarda ve Eslâf, Târih-i Edebiyât-i Osmâniyye, Târih-i Edebiyât Dersleri, Yeni Osmanlı Târih-i Edebiyâtı gibi yeni kaynaklarda belirtildiği gibi Hüsrev ü Şirîn'i tamamlayan bir sonuç bölümü değildir.

Fârûk K. Timurtaş Bey'in, Şeyhî'nin mezkûr eserini incelemesi ve teferuatlı bilgi vermesi, bize, Şeyhî'nin Cemâlî üzerindeki te'sîrlerini tesbît etme husûsunda kılavuzluk görevini icrâ etti. Cemâlî'nin «Hüsrev ü Şirîn»ine yazdığı «Zeyl»i onun üslûb bakımından kimi tâkîb ettiği hakkında ipucu vereceğini zannediyorum.

Şimdi, Fârûk K. Timurtaş'ın eserinde Cemâlî ve «Zeyl»i hakkında verdiği bilgileri aktaralım: "Cemâlî'nin adı, babasının ve dedesinin isimleri ve memleketi «Hüsrev ü Şirîn»in bazı yazma nüshalarında bulunan zeyl başlığından anlaşılmaktadır. Yukarıda da metnini verdiğimiz ibâreyi bir kez de burada gözden geçirelim:

أندر وفات مؤلف كتاب شيخى رحمة الله كه بايزيد بن مصطفى بن شيخ أحمد ترجماني الأفشهري نظم کرده
و در ذیل کتاب کرده است.

Bu suretle Cemâlî'nin Bâyezîd adını taşıdığı ve dedesinin Âkşehir'li bulunduğu ortaya çıkıyor; bu ibâreyle babasının ve dedesinin de adlarını öğreniyoruz. Cemâlî ayrıca «Hüsrev ü Şirîn»ine yazdığı «ZEYL»in sonuna doğru bir beyitle adını şöylece zikretmektedir:

⁶⁷ Sehî Bey, Tezkire-i Sehî (Mehmed Şükrü), s.56

“Çi-ger bu Bâyezîd ol şâha kuldu
Veli dâilîga lâyük degüldür”

ZEYL ⁶⁸

Ender vefât-ı müellif-i kitâb-ı Şeyhî rahmetullahi aleyh ki Bâyezîd bin Mustafâ bin Şeyh Ahmed-i Tercümânî el-Âkşehrî nazm-kerde ve der zeyl-i kitâb kerde-est.

Başı: Gelün iy bilû câmin nûş idenler   Bu hikmet sözlerini gûş idenler
Diyeyin size bir köynüklü kıssa   K'irer ol kıssadan her şahsa hisse
İşitdük kîm nitedûr bu hikâyet   Ki çûn bu araya irdi rivâyet

Hatm-ı Kitâb ve Medh-i Sultân Murâd Hân

Çû nakl eyledi ol merhûm ü mağfûr   Ki kilsûn Hakk Ta'alâ ravzasın nûr
Dilerüz ger gedâ ola vü ger şâh   Anicak diyeler kim rahmetullah
Sonu: Gelün dîhk ile kıldı goncasın pür   Sadef lafzıyla kıldı hokka pürdür
Bu heft iklim eger heftâd olaydı   Anâ Hakk olmasaydı bâd olaydı
Çi-ger bu Bâyezîd ol şâha kuldu   Velî dâilîga lâyük degüldür.
Nice kim rûşen ola gün Cemâlî   Nice k'ola ayûn bedr ü hilâli
Nice kim müşteri sa'd ide tâli'   Nice k'ola Utarid hayre râci'
Ola arş efseri Kürsi serîri   Cihân çeker Cihân-bân destgiri”

Şeyhî'den bahseden hemen hemen bütün eserler, onun ölümüyle *Hüsrev ü Şirîn*'in noksan kaldığı ve eseri yeğeni **Cemâlî**'nin tamamladığını yazmaktadırlar⁶⁹. Birçoğu bu husûsta müphem ifâde kullandığı için, eserin **Cemâlî**

⁶⁸ Fârûk Kadrî Timurtaş, *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn* (inceleme-metin), s.149'da yaygın olan yanlış kanaatı dile getirerek şöyle der : “*Cemâlî'nin yaptığı iş, eseri tamamlamak değil ona bir zeyil yazmaktır. Eseri tamamlayan XVI. asır şâirlerinden Rûmî adlı bir zâttir*”.

⁶⁹ Haluk İpekten bu husûsta şunları söyler: “*Şeyhî'nin yazdığı kısım 6844 beyittir. Nizâmî'nin eserine göre yarım kalan kısmı, sonradan 1000 beyit kadar ilaveyle Hüsrev'in ölümü ve Şirîn'in intihârı kısımlarını yazarak Rumî adında bir şâir tamamlamış ve S. Kanuni Süleyman'a sunmuştur. Cemâlî'nin esere yazdığı 109 beytlik zeyl kısmı sadece Şeyhî'nin ölümünden bahseder. Sonunda da eseri tamamlamak için Sultan Murad'a bir medhiye söyler. Şeyhî'nin yeğeni Cemâlî Bayezid, Şeyhoğlu Bayezid'in de S. Murad'a*

tarafından ikmâl edildiği kanâati yer tutmuştur. Halbuki, **Cemâlî**'nin yaptığı iş, eseri tamamlamak değil, ona bir zeyil yazmaktır.

Cemâlî, **Şeyhî**'nin kaldığı yerden başlayıp *Şîrûye* mes'elesini anlatarak, **Nizâmî**'de olduğu gibi, macerayı bitirmemiştir. 109 beyit olan⁷⁰ ve iki parçadan teşekkül eden zeylin manzûmesinin birinci kısmında **Şeyhî**'nin ölümünden, ikincisinde **Sultan Murad**'dan bahsetmiştir. **Âşık Çelebî** ve **Âlî**, **Cemâlî**'nin hangi beyitle zeyle başladığını bildirdikleri hâlde, bu nokta uzun zamanlar fark edilmemiştir. İlk defa **Hammer**, **Cemâlî**'yi **Şeyhoğlu** ile karıştırmasına rağmen, sözkonusu husûsu doğru göstermiştir. Fakat zeyil işinin bir ikmal olmayıp iki şeyden bahseden bir manzume olduğunu ilk söyleyen **Gibb**'dir. Son zamanlarda **J. Deny** de bu zeyli doğru şekilde izâh etmiştir.

Sonuç olarak, pek çok yönden zengin bir malzemenin eserlerinde bulunduğunu tesbit ettiğimiz **Cemâlî**'nin daha geniş bir çalışma alanına konu edilmesi zarûreti hâsıl olmuştur. Zirâ o, Osmanlı'nın en ihtişamlı dönemlerini bizzat yaşamış, hem mutasavvıf, hem edîb, hem dilbilimci ve hem de hadise dair eserler vermiş biridir. Bu maksadla biz, **Cemâlî**'nin bu yönlerinin de işlenip, eserlerinin edisyon-kritiklerinin yapılmasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

AHMED TEVFİK : "Selçuk Sultan Hatûn" TMO., nr.15, İstanbul 1328.

AKBURUN (TOPRAK), Sermin: *Cemâlî İshak b. Mehmed el-Karamânî'nin Manzûm Kırk Hadîs Tercümesi Adlı Eseri*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Kütüphânesi, Tez nu. 26217.

AKYÜZ, Hayrî: "XV. Asır Şâirlerinden Cemâlî'nin Hümâ ü Hümâyûn Adlı Eseri Hakkında Birkaç Söz", *Türk Folklor Araştırmaları*, sayı: 54, İstanbul 1954.

BAĞDÂDLI, İsmâ'îl Paşa: *Hediyetü'l-Ârifin Esmâ'ül-Müellifin ve Âsâru'l-Musannifin*, I-II, İstanbul 1951-1955, Millî Eğitim Bakanlığı yayını.

BAĞDÂDLI: *İzâhu'l-Meknûn fî'z-Zeyli âlâ Keşfîz-Zünûn* (nşr. Şerafeddin Yalçkaya- Kilisli Rifat Bilge), I-II, İstanbul 1360-1362/1945-1947.

BANARLI, Nihad Sâmi: *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, I-II, İstanbul 1971, Millî Eğitim Bakanlığı yayını.

yaklaştığını görüyoruz. Bunda padişahın beğenip koruduğu **Şeyhî**'nin yeğeni olmasının de tesiri olacaktır. **Cemâlî**, Padişah'a *Hüsrev ü Şîrîn* zeylini sunarak yaklaştığı, sonra 850/1446 yılında tamamladığı *Hümâ vü Hümâyûn* mesnevîsini takdîm etmiştir. *Sehi bey'in zeyli için Şeyhî'nin nazmından ayıredilmez demesine rağmen, Cemâlî, Şeyhî aya-rında bir şâir olamamıştır*" (Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, s. 22 .

⁷⁰ J. DENY, Zeyl'in 111 beyit olduğunu yazmıştır. Biz, muhtelif nüshaları karşılaştırma sonunda 109 beyit olarak tesbît ettik.

BESEN, Tanju: *Tuhfe-i Nâilî* (A.Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü) "Yayınlanmamış lisans tezi" Ankara 1985.

BROCKELMANN: *Geschichte der Arabischen Litteratur* (GAL), I-II, Leiden 1944-1949; Supplementband, I-III, Leiden 1937-1972.

CEMÂLÎ, Karamânî: *Dîvân-ı Cemâlî*, Kayahan Erimer Kitaplığı, Adana. (yazma)

_____, *Risâle fi't-Tasavvuf*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi, Türkçe Yazmalar Bölümü: 2243 (yazma)

_____, *Risâle fi Etvâr'is-Sülûk*, İzmir Milli Kütüphânesi, dem. nu: 2016/1 (yazma).

_____, *Risâle fi Etvâr'is-Sülûk*, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi Bölümü dem. nu: 2895 (yazma).

_____, *Risâle fi Etvâr'is-Sülûk*, Süleymâniye Kütüphânesi'nin Ayasofya Bölümü, dem. nu: 1748 (yazma).

_____, *Şerhü Hadîs-i Erba'in*, İzmir Milli Kütüphânesi, dem. nu:2016/2 (yazma).

_____, *Miftâh'ül-Ferâc*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi Türkçe Yazmalar Bölümü, demirbaş nu: 2331 (yazma).

_____, *Nevâhiğ min'es-Sarf*, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Hüsnü Paşa Bölümü, dem. Nu: 1466 (yazma).

_____, *Gülşen-i 'Uşşâk yahûd Hü mâ ü Hü mâ yûn*, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi/Türkçe Yazmalar Bölümü, dem. Nu: 5680 (yazma).

_____, *Şerhu Kasîde-i Muhrika*, İstanbul Belediye Kütüphânesi Osmân Ergin Yazmaları bölümü, dem. nu: 485 (yazma).

_____, *Münâcât*, İzmir Milli Kütüphânesi Türkçe Yazmalar, Dem. Nu: 34260 yaz/2016-1 (yazma).

_____, *Vasiyyet-i Resûl*, İzmir Milli Kütüphânesi Türkçe Yazmalar, Dem. nu: 34260 yaz/2016-4 (yazma).

_____, *Ramazâniyye*, İzmir Milli Kütüphânesi Türkçe Yazmalar, Dem. nu: 34260 yaz/2016-5 (yazma).

_____, *Divân-ı Belâgat*, Süleymâniye Kütüphânesi Hacı Mahmûd Efendi bölümü, dem. nu: 3734 (yazma).

DERDİYOK, Çetin: *Dîvân-ı Cemâlî*, (Turkish Sources Critical Edition and facsimile by İ. Çetin Derdiyok.

HIFZI TEVFİK, HamâmîzâdeHSÂN, Hasan Ali (müşterek), *Türk Edebiyatı Nümuneleri*, Millî Matbaa, İstanbul 1926.

HOCA SAADEDDİN: *Tâcü't-Tevârîh*, I-II, Tab'hane-i Amire, İstanbul 1679.

HORATA, Osmân: *Cemâlî- Hü mâ ü Hü mâ yûn* (*Gülşen-i 'Uşşâk*), (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi İstanbul 1990.

İLİCA, İnciser: *Gülşen-i Uşşâk (Hü mâ ü Hü mâ yûn)*, *Cemâlî* (Mezuniyet Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Kütüphânesi, Tez nu: 556.

İBRAHİM NECMÎ: *Tarihi Edebiyat Derstleri*, İstanbul 1338/1922.

İPEKTEN, Haluk: *Divân Edebiyatında Edebî Muhîtler*, İstanbul 1996, MEB. Yayınları:2893, Bilim ve Kültür Eserleri dizisi: 839.

İSEN, Mustafa: *Latîfî Tezkîresi*, Ankara 1990.

KAFZÂDE Fâizî: *Zübdet'ül-Eş'âr*, Millet Kütüphânesi: 1325.

KÂTİB ÇELEBÎ: *Keşfü'z-Zünûn*, Daru'l-Fıkr, Beyrût 1994

KINALİZÂDE, Hasan Çelebi: *Tezkiretü's-Şu'ârâ*, Ankara 1981.

KÖPRÜLÜ, Fuâd: "*Anadolu'da Türk Dil ve Edebiyatı'nın Tekâmülüne Umûmî Bir Bakış*", *Yeni Türk Mecmûası*, II, Nu:5, İstanbul 1933.

KUT, Günay: *Tercüman Gazetesi Türkçe Yazmalar Katoloğu*, İstanbul 1989.

KUT, Günay: *The Tezkire by Sehi Beg*, Harvard Üniversitesi Yayınları, Harvard 1978.

_____, "Cemâlî", TDV. İslâm Ansiklopedisi.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, *II. Beyâzîd, Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, Aksarayî Vakfı Yayınları: No:2.

LEVEND, Agah Sırrı: "*Fatih Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı*", *Türk Dili Dergisi*, C. II, S.20, Ankara 1953.

MEHMED SÜREYYA: *Sicilli Osmânî*, I-IV, İstanbul 1311/1893.

MEHMED TÂHİR: *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1975.

ÖNGÖREN, Reşat: *XVI. Asırda Anadolu'da Tasavvuf*, (basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1996.

_____, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler*, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl), İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

PERTSCH, Wilhelm: *Die Handschriften- Verzeichnisse der Königlischen Bibliothek Zu Berlin- Verzeichniss der Türkischen Handschriften*, I-IV, Berlin 1889 .

RİYÂZÎ, Mehmed: *Riyâz'üŝ-Şu'ârâ*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Bölümü: 765.

SEHÎ BEY: *Tezkire*, Tercüman Yayınları, 1001 Temel Eser, İstanbul 1980.

SEVGİ, Ahmet: "*Mevlânâ Cemâl Efendi'nin Manzûm Kırk HadîsTercümesi*" *İslâmî Edebiyât*, sayı: 3 Konya 1989.

ŞEKER, Mehmet: *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Halk kitapları nu:78, Ankara 1991.

ŞEMSEDDİN SÂMÎ: *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1317, İkdâm Matbaası.

TAŞKÖPRÜZÂDE: *Şakâik-i Nu'mâniyye*, I-V, İstanbul 1989.

TDV. *İslâm Ansiklopedisi*, "Cemâlî" maddesi.

TEVFİK, Ahmed: "Selçuk Sultan Hatun", TMO, nu:15, İstanbul 1328.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri: *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul 1990.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri: "*Fâtih Devri Şâ'irlerinden Cemâlî ve Eserleri*" *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IV, Sayı: 3, Osmân Yalçın Matbaası, İstanbul 1951.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri: *Şeyhî ve Hüsrev ü Şirîn* (inceleme-metin), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1980 .

TİMURTAŞ, Faruk Kadri: *Makâleler (Dil ve Edebiyat İncelemeleri)*, (hazırlayan: Mustafa Özkan), Ankara 1997, Türk Dil Kurumu Yayınları: 693.

TOPRAK, Mehmet Sait: *Hadîsleri Bakımından "Risâle fî Etvâr'is-Sülûk"* (Cemâlî el-Karamânî), İzmir 2000 (basılmamış yüksek lisans tezi).

UNAT, Faik Reşit: *Hicri Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara 1994.

VOIGT, Wolfgang, *Verzeichniss der Orientalischen Handschriften In Deutschland*, Band XIII/3, Franz Steiner Verlag GMBH. Wiesbaden 1974.

YARDIM, Ali: *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Katoloğu*, I-IV, İzmir 1992-1997.

YILMAZ, Hasan Kâmil: *Tasavvufî Hadîs Şerhleri ve Konevî'nin Kırk Hadîs Şerhi*, s. 73-74, Marmara Üniversitesi, İlahiyât Fakültesi Yayınları, Nu: 38 İstanbul 1990.